

# ФУНКЦИЈА АЗБУЧНИХ МОЛИТВИ У УЧЕЊУ АЗБУЧНОГ РЕДА СЛОВА

Милка Николић

Универзитет у Крагујевцу

milkani@ptt.rs

**1. Увод.** У словенској писмености азбучне молитве јављају се готово истовремено кад и сама словенска писма. Још од времена мисионарског рада Солунске браће Ћирила и Методија у ширењу писмености код Словена, молитва у форми азбучног акростиха представља не само виртуозни песнички жанр, него и дидактичко средство путем кога се усвајао азбучни ред слова.<sup>1</sup> У настави почетног описмењавања заснованој на методи срицања, учење азбучног реда слова јесте прва фаза у настави почетног читања; а познавање азбучног реда било је нужно и због тога што су слова имала утврђену бројну вредност. Осим тога, азбучни акростих задржао се до најновијих времена као мнемотехничко средство у функцији учења азбучног реда.

Азбучне молитве могу се изучавати са различитих аспеката – уметничког, религијског, књижевнотеоријског, лингвистичког и дидактичког. Предмет овог рада јесте функција азбучних молитви у учењу азбучног реда слова у традиционалној настави почетног читања и писања. У раду се разматрају следећа питања: (1) азбучне молитве као песнички жанр и њихова појава у ћирило-методијевској писмености; (2) функција азбучних молитви као наставног средства у усвајању азбучног реда од времена просветитељског рада Ћирила и Методија до половине XIX века (када се званично укида традиционална метода срицања у настави почетног читања); (3) учење азбучног реда у савременој настави. Разматрање се врши са аспекта методике наставе почетног читања и писања.

**2. Азбучне молитве као песнички жанр.** У време настанка словенске културе и њеног уклапања у еврохришћанску традицију – деловањем Ћирила и Методија – познате византијске песничке форме пренете су у словенску писменост. Тако се у књижевности међу Словенима појављује *акростих* (српкословенски: *крајегранесије*), који је у грчкој књижевности као виртуозни облик постојао још од александријског доба. Сматра се да је најстарији тип акростиха – *алфаветски акростих*. Ево шта о томе каже В. М. Загребин:

---

<sup>1</sup> О словенским азбучним молитвама, и уопште о словенском азбучном акростиху, постоји обимна научна литература. Поменимо само неке од радова: Врана 1963, Демкова – Дробленкова 1968, Драгова 1969, Зыков 1971, Јовановић-Стипчевић 1981, Куев 1969, Мошин 1973. Поменути аутори разматрају тековине словенске азбучне молитве у руској, бугарској и српској средњовековној књижевности, као и њихове заједничке и посебне карактеристике.

Акростиhi, [...], были довольно обыкновенным явлением не только в византийской, но и в средневековой славянской литературе. Наиболее распространенным их видом в последней являлись акростиhi азбучные, то есть такие, в которых первые буквы начальных слов составляли славянский алфавит с глаголическим или кириллическим порядком следования букв. Этот вид литературного творчества наших предков выявлен в значительном количестве и наиболее изучен в жанре азбучной молитвы и толковых азбук. (Загребин 1981: 65)

Солунска браћа и њихови ученици створили су словенски *азбучни акростиh*, који је стар колико и сама словенска писма, а његов најраспрострањенији вид јесте *азбучна молитва*. Азбучна молитва јесте песнички жанр код кога се на почетку стихова нижу слова по реду у азбуци. Смисао састављања азбучних стихова јесте духовни – писмо (алфавет) у средњовековној култури има своју религијску функционалност јер представља израз и дејство божанског логоса („слова“) у његовом откривању свету. Осим тога, писменост се схватала првим ступњем у разумевању *Светог писма*, јер писмо је од бога.<sup>2</sup> Познато је колико је пажње Црноризац Храбар посветио томе да у свом *Сказанију о писменех* покаже да је словенско писмо од бога. Према његовим речима, словенско писмо светије је од грчког, јер грчко писмо потиче од пагана Хелена, а словенско писмо је створио свети човек – свети Константин Филозоф, звани Ћирило (Новаковић 2000: 206).

Прва словенска азбучна молитва написана је крајем IX – почетком X века.<sup>3</sup> Тада је епископ Константин Преславски, припадник књижевног круга бугарског цара Симеона, а по мишљењу неких истраживача и сам Константин (Ћирило) Солунски – саставио *Азбучну молитву* (од 40 стихова), која се вероватно односила на глагољску азбуку.<sup>4</sup> Песник се обраћао богу молећи га да му у срце удахне реч (в. Прилог 1). Молитва овде има шире значење – мољење за надахнуће како би се савладала сопствена немоћ пред величином песме. То су уједно и први словенски уметнички стихови.

Као ритмичко-метрички образац првог словенског азбучног акростиха узет је византијски „грађански дванаестерац“ (*stihos politicos*). Међутим, већ у ћирило-методијевско време овај стих није увек могао да се звучно оствари као дванаестерац: „Полугласници на крају речи, на пример, већ су се губили, те нису више могли бити слоготворни“ (Трифунувић 1990: s. v. *стихови*, 334). Најчешће се дешавало да стих графички јесте дванаестерац, али звучно, при читању, остварује се као осмерац или деветерац. „Готово доследно је спроведено само начело и дух византијске метрике – да је стих увек логичко-синтаксичка целина, па се, према томе, не може појавити опкорачење“ (Трифунувић 1990: s. v. *стихови*, 334).

<sup>2</sup> „Smisao sastavljanja azbučnih pesama je mnemotehnički i didaktički, ali i duhovni: pismo je u srednjovekovnoj kulturi imalo i svoju religioznu funkcionalnost, kao izraz i dejstvo božanskog logosa (‘slova’) u njegovom otkrivanju svetu“ (*Rečnik književnih termina* 1985: s. v. *azbučna pesma*: 59).

<sup>3</sup> Поједини проучаваоци словенске писмености сматрају да је Константин (Ћирило) Солунски аутор *Азбучне молитве* која се приписује Константину Преславском (Трифунувић 1990: одредница *азбучни стихови*, 13). Постоји мишљење да је Методије зачетник првих азбучних молитви код Словена (Хам 1974: 23).

<sup>4</sup> „Крајем IX и почетком X века епископ Константин Преславски, припадник књижевног круга бугарског цара Симеона, саставио је прве словенске стихове. *Азбучна молитва* (40 стихова) и *Проглас Јеванђеља* (108 стихова) посвећени су радости мољења на словенском и просветљености словенског језика“ (Трифунувић 1990: s. v. *стихови*, 333–339).

Посебан тип представља азбучна молитва у ћириличком рукопису из XIV–XV века, који се чува у Публичној библиотеци у Петрограду, где сваки стих почиње не само словом по реду у азбуци, већ читавим називом слова (в. Прилог 2). Азбучна молитва чији је ово препис настала је најкасније до прве половине X века (уп. Мареш 1964: 18). Ови азбучни стихови писани су у једанаестерцима са слободном цезуром. Вероватно су се односили на глагољску азбуку. Поетска структура азбучне молитве чији се препис (из XIV–XV в.) чува у лењинградској библиотеци високог је нивоа (Мареш 1964: 19). Сличан текст постоји и у *Погодинском псалтиру*.<sup>5</sup>

Сматра се да су азбучне молитве биле извор за назив словенских слова у ћирило-методијевско доба. Азбучне молитве представљају ослонац у реконструкцији првобитне словенске азбуке, као и система првог књижевног језика Словена. Оне могу допринети да се дође до одговора на различита питања: (1) „о числе букв первоначального славянского алфавита“; (2) „о фонемном составе славянского языка того периода“; (3) „о названии букв алфавита“; (4) „о порядке следования букв“ (Загребин 1981: 65).

**3. Азбучне молитве као наставно средство.** Осим што су имале уметничку и религијску функцију, још од Ћирила и Методија азбучне молитве коришћене су као педагошко средство у просветитељском раду. Из историје словенске писмености познато је да су азбучне молитве имале су и значајну улогу у еволуцији *буквара*:

Наиболее ранние из известных в настоящее время учебников грамоты – это толковые азбуки. С них начинается долгая история или, иначе, эволюция букваря. Толковые азбуки (под таким названием дошли до нас азбучные акростиhi, вирши) находим уже в списках XIV, XV, XVI вв. Правда, они сохранились в рукописных сборниках церковно-исторического характера, которые из-за их общего состава никак нельзя назвать учебными пособиями. Но уже начиная с XVII в. тексты толковых азбук находим в букварях и в азбуках-прописях. С полной уверенностью можно сказать, что до времени появления букваря они выполняли аналогичную роль в процессе обучения грамоте, то есть роль учебного материала. (Дарчевска 1979: 61–62)

Азбучне молитве имале су функцију дидактичког материјала и мнемотехничког помагала путем кога се учио азбучни ред слова. Зашто се учио азбучни ред слова? Прво, зато што је то било темелни поступак у настави почетног читања; друго, зато што су слова имала бројну вредност.<sup>6</sup> Осим тога, редослед слова у писму сматрао се светим, и као такав остајао је непроменљив. Тако на пример, за последња четири века, колико траје развој српских буквара – од буквара Инока Саве Дечанског из 1597. године до данас – мењао се број слова у српској ћирилици, али се није мењао њихов редослед.<sup>7</sup>

<sup>5</sup> Мареш упоређује азбучну молитву из ћириличког рукописа који се чува у петроградској библиотеци (Q I 1202, л. 367) са сличном азбучном молитвом из *Погодинског псалтира* (коју је објавио А. И. Собољевски), о томе шире, в. Мареш 1964.

<sup>6</sup> „Poznato je da u staroslavenskom kao ni u starom grčkom sustavu nije bilo posebnih znakova za brojeve, nego su pojedina slova uz svoju glasovnu vrijednost imala i određenu brojnu vrijednost“ [подвукао Ј. Х.] (Хам 1974: 16).

<sup>7</sup> О историјским и методичким аспектима учења азбучног реда слова, в. Николић 1998.

Учење читања преко савладавања редоследа слова у азбуци – јесте најстарија метода наставе почетног писмењавања у словенској традицији – стара колико и само словенско писмо. „Суштина примјене ове методе је у томе што су се учили посебна имена слова“ (Илић 2009: 96). Учење азбучног реда јесте прва фаза и основни поступак у настави почетног читања заснованој на традиционалној методи срицања. Азбучни ред слова и имена слова учили су се пре него што се објасне гласовна вредност и облик слова. Прво су се учили мала, а затим велика слова. „Када ученици науче сва слова, прелазило се на срицање које се састојало у спајању слова у слоге и потом слогова у речи“ (Милатовић 2005: 43).

Будући да су слова усвајана редоследом по коме су дата у писму – то је тип алфabetске методе. Метода срицања је, према мисаоном процесу, синтетичка метода, а према односу између читања и писања може се назвати „методом одвојеног читања и писања“ (Перушко 1971: 24).

И после ћирило-методијевског доба, азбучне молитве употребљаване су у педагошкој пракси као мнемотехничко и дидактичко средство. Из периода пре појава првих српских буквара, посебно место заузима *Сказание о писменех* бугарског писца Константина Филозофа Костеничког, који је између 1410. и 1413. године дошао Србију, где је боравио све док Београд није пао под угарску власт 1427. године. У то време српском државом управљао је Стефан Лазаревић, српски кнез (1389–1402) и деспот (1402–1427), који „све чини да очува не само државне, него и културно-књижевне темеље старе немањихке државе“ (Константин Филозоф 1989: *Предговор*, 9). Константинов ортографско-граматички трактат *Сказание о писменех* настао је „по налогу деспота Стефана после 1423. године“, о чему сведоче „посредни историјски докати“ (Константин Филозоф 1989: *Предговор*, 14). Циљ стварања овог дела био је да се сачува изворна ћирило-методијевска писменост код Срба:

Замисао Константинова није била да кодификује граматичка правила српског језика, да напише нормативни граматички или правописни приручник – то му, уосталом, деспот није ни наложио. Константине је желео само да ‘разобличи кварење’ светих књига, до кога је дошло и због недовољног познавања грчког језика са којег су превођене и због правописних грешака, јер су српски писци и преводиоци тога времена искварили првобитни правописни систем који су створила солунска Браћа, св. Ћирило и Методије. Опасност од оваквог писања је, према Константину, веома велика, јер се квари ‘право учење’ – мисли се, наравно, на право хришћанско, православно учење – и рађају се многе јереси. (Константин Филозоф 1989: *Предговор*, 14)

У својој студији *Повест о словима* Константин Костенички бавио се учењем азбучног реда слова: „Желим да свим овим написаним словима имена обзнаним, како би они који уче ступили на пут учења и оспособили се да читање поуздано схватају“ (Константин Филозоф 1989: 58). При том, он наглашава да када дете научи азбуку од почетка, потребно је да је учити од краја, јер „ако их само с једне стране учи, много ће сметњи имати док их упозна, а уз то многа слова неће се задуго догодити да запише (зато што су ретка)“. Дакле, у Константиновом трактату о словима сређу се методички осврти на учење читања и писања.

Метода срицања дуго се задржала у словенском свету. У Србији се примењивала све до половине XIX века када је званично наређено (*Настављенијем* из 1844. године) да учитељи при обуци читања не говоре имена слова. Тада се почиње уводити аналитичко-синтетичка метода у букварску наставу. Алфаветске методе изгубиле су значај и зато што бројна вредност слова више није функционална.

Метода срицања више се није примењивала, али њене тековине су остале. То показује и *Брзоуки буквар* Исидора Стојановића из 1846. године, који одбацује методу срицања, али не одбацује учење азбучног реда. Исидор Стојановић је у свом *Брзоуком буквару* увео веома прогресивну гласовно-фонографски методу, којом се за свако слово објашњава његова гласовна вредност и графички облик, при чему се облик пореди с неким предметом. У овом, за своје време веома напредним буквару, уведене су још две иновације: (1) писање се учи у вези с читањем, а не одвојено; (2) аналитичка вежбања врше се у растављању речи на слоге и гласове. Слова се не уче по азбучном реду. Сам аутор, након што су обрађена сва слова (тј. глас и знак за свако слово), у буквару наводи следеће објашњење:

У почетку познавања слова нису била изложена по њиовомъ реду, него онако како се судило, да ће за васъ лакше быти; но нужно вамъ е познати и њиова имена, да бы лакше могли наћи какво име у азбучнымъ списцыма, или какву речъ у речницыма. (Стојановић 1846: 41)

Након овог ауторовог коментара, у буквару су наведене две азбучне таблице са именима слова – једна за грађанску, а друга за црквену азбуку. Дакле, две године након званичне забране методе срицања, учење азбучног реда није избачено из буквара (ни из наставе), само се његово место променило – из прве фазе премештен је у завршну фазу (након обраде свих слова), а остварује се пре преласка на увежбавање читања. И после званичног прихватања правописне реформе Вука Караџића у Србији (1867) широку употребу имали су посебно осмишљени текстови који су омогућавали да се азбучни низ научи лакше и брже. То показује и текст који је у свом делу *Кнежевина Србија* (1878) забележио Милан Ђ. Милићевић боравећи у Ужичком округу (в. Прилог 2).

**4. Учење азбучног реда слова у савременој настави.** Данас се у букварској настави примењује гласовно-аналитичко-синтетички метод. „Овај савремени и у нас најпопуларнији метод почетног читања заснован је на комбиновању елемената употребљаваних и делимично употребљаваних метода“ (Милатовић 2005: 59). Дакле, у савременој настави почетног читања напуштена је алфаветска метода. Међутим, научити напамет азбучни ред слова данашњем човеку је потребније него некадашњем, будући да се свакодневно служи разним картотекама, каталозима, регистрима и уопште списковима података било које врсте сложених по алфаветском реду. Зато је потребно да ученик на самом почетку школовања научи азбучни ред слова; само је питање: *У којој фази наставе почетног описмењавања то треба остварити?*

У савременој настави почетног читања и писања, прво се уче гласовне вредности и облици слова. Данас се инсистира на томе да после научених неколико слова одмах се почиње са писањем и читањем речи од усвојених слова (дакле, не чека се да се савладају сва слова да би се почело са читањем и писањем). Слова се у савременој настави не уче

по азбучном реду (него су изабрана по критеријуму једноставности облика и критеријуму фреквенције). Азбучни низ се учи тек пошто се науче сва слова. Такав поступак омогућава ученику да учећи азбучни низ систематизује и учврсти своје знање облика и гласовних вредности слова.

Дакле, од времена ћирило-методијевског ширења писмености до данашње модерне обуке почетног читања и писања – усвајање азбучног реда слова јесте саставни део методички усмереног и осмишљеног описмењавања. Методичари су већ одавно указали да нам напуштене методе могу помоћи у решавању практичних проблема у настави, „дајући идеју да неке старе принципе примјенимо под новим увјетима и на нов начин“ (Перушко 1971: 24). Као потврда овоме може се навести да се поред азбучног акростиха јавља и мнемотехничка метода (које слово на што личи), као у *Буквару* Живана Д. Ивановића (Ивановић 1931), првом српском буквару у коме се током обуке писања уместо косог писма притискањем учи усправно писмо притискањем.<sup>8</sup>

Азбучни акростих у функцији усвајања азбучног реда слова дат је и у једном од савремених званично одобрених буквара у Србији (в. Богавац – Бојовић – Андрић 2004: 74, Прилог 3). То је народна умотворина која се одликује динамичним ритмом, необичним нонсенсним садржајем, као и – за дух савременог детета – древним призвуком. Азбука је била инспирација и песницима који су писали поезију за децу Љубивоје Ршумовић, Добрица Ерић. Једна од таквих песама је *Словарица* познатог српског песника Драгана Лукића, која се налази у читанци за први разред (в. Вучковић 1996: 74, Прилог 4). То значи да од азбучних молитви из времена Ћирила и Методија до данашње наставе почетног читања и писања постоји континуитет у спровођењу поступка усвајања азбучног реда слова.

**5. Закључни осврт.** Употреба азбучних молитви као дидактичког средства за учење азбуке путем усвајања азбучног реда, у просветитељском раду Солунске браће и њихових ученика, допринела је да азбучне молитве постану саставни део еволуције буквара. Азбучне молитве – заједно са творевинама као што су *толковаја азбука*, *азбука-пропис* и *азбуковник* – имале су и значајну улогу у развоју наставе почетног читања и писања.

Иако се учење азбучног реда данас не остварује као прва фаза и основни поступак у настави почетног читања, остале су тековине ћирило-методијевског азбучног акростиха као наставног средства у савладавању азбучног реда, што је од посебног значаја за савременог човека. На тај начин веза са просветитељским радом Ћирила и Методија остаје непрекинута и данас.

<sup>8</sup> О *Буквару* Живана Д. Ивановића, в. Николић 2011, Пурић 2007.

## ЛИТЕРАТУРА

- Врана 1963:** Vrana, J. O postanku i karakteru staroslovjenskih azbukvara i azbučnih molitvi. – „Filologija“, № 4/1963, 191–204.
- Дарчевска 1979:** Дарчевска, И. Старинные славянские азбуки и буквари. – Советское славяноведение. № 4/1979, 56–66.
- Демкова – Дробленкова 1968:** Демкова, Н. С. & Н. Ф. Дробленкова. К изучению славянских азбучных стихов. In: Литературные связи древних славян. Труды отдела древнерусской литературы, 23. Академия наук СССР. Ленинград: Институт русской литературы. Издательство „Наука“, 1968, 27–61.
- Драгова 1969:** Драгова, Н. Втората апология на българската книга и нейните извори. In: Константин Кирил Философ. Юбилеен сборник по случай 1100-годишнината от смъртта му. София: БАН, 1969, 315–347.
- Загребин 1981:** Загребин, В. М. Заупокойные стихири азбуковне в сербском „Требнике“ XIII века. – Археографски прилози, № 3/1981, 65–91.
- Зыков 1971:** Зыков, Э. Г. Судьба Азбучной молитвы в древнерусской письменности. In: Древнерусская литература и русская культура XVIII–XX вв. Труды отдела древнерусской литературы, 26. Академия наук СССР. Ленинград: Институт русской литературы. Издательство „Наука“, 1971, 177–191.
- Илић 2009:** Илић, М. Методика наставе почетног читања и писања. Бања Лука: Комесграфика, 2009.
- Јовановић-Стипчевић 1981:** Јовановић-Стипчевић, Б. Текстолошка условљеност састава и броја слова старословенске азбуке према „Стихирама на Рођење и Крштење“ у српском препису. – Археографски прилози, № 3/1981, 93–121.
- Кувев 1969:** Кувев, К. М. Разпространение и сегашно местонахождение на „Азбучната молитва“. In: Константин Кирил Философ. Юбилеен сборник по случай 1100-годишнината от смъртта му. София: БАН, 1969, 281–308.
- Константин Филозоф 1989:** Константин Филозоф. Повест о словима. Житије деспота Стефана Лазаревића. Стара српска књижевност. Београд: Просвета, СКЗ, 1989.
- Мареш 1964:** Mareš, V. A. Azbučna báseň z rukopisu Státní veřejné knihovny Saltykova-Ščedrina v Leningradě (Sign. Q I 1202). – Slovo, № 14/1964, 5–24.
- Милатовић 2005:** Милатовић, В. Методика наставе почетног читања и писања. Београд: Звод за уџбенике и наставна средства, 2005.
- Мошин 1973:** Mošin, V. Još o Hrabru, slavenským azbukám i azbučným molitvám. – Slovo, № 23, 1973, 5–71.
- Николић 1998:** Nikolić, V. Istorijско-metodički aspekti transfera učenja azbučnog reda slova. – Pedagogija, № 2/1998, 100–112.
- Николић 2011:** Николић, М. Синтаксичка структура старих српских буквара. – Српски језик, № 16/2011, 541–558.
- Перушко 1971:** Peruško, T. Materinski језик u obaveznoj školi (Specijalna didaktika). Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1961.

**Пурић 2007:** Пурић, Д. Примена модерних европских учења у „Буквару“ Живана Ивановића. In: *Образовање и усавршавања наставника. Зборник радова са научног скупа. Ужице: Учитељски факултет, 2007, 149–160.*

**Реџник књижевних термина 1985:** *Rečnik književnih termina.* Beograd: Nolit, 1985.

**Трифуновић 1990:** Трифуновић, Ђ. Азбучник српских средњовековних појмова. Београд: Нолит, 1990.

**Хам 1974:** Ham, J. *Staroslavenska gramatika.* Zagreb: Školska knjiga, 1974.

## ИЗВОРИ

**Бобавац – Бојовић – Андрић 2004:** Бобавац Д., Д. Бојовић & Д. Андрић. *Буквар.* Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2004.

**Вучковић 1996:** Вучковић, М. *Читанка за 1. разред основне школе.* Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1996.

**Ивановић 1931:** Ивановић, Ж. Д. *Буквар.* Ужице: Издање књижаре Љуб. М. Романовића, 1931.

**Милићевић 1878:** Милићевић, М. Ђ. *Кнежевина Србија.* Београд: Државна штампарија, 1878.

**Новаковић 2000:** Новаковић, С. *Примери књижевности и језика старог и српско-словенскога.* Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2000.

**Стојановић 1846:** Стојановић, И. *Брзоукій букваръ.* Београд: Типографија Княжества Србскогъ, 1846.

Прилог 1:

Препис азбучне молитве која се чува у библиотеци у Петрограду, препис је издање А. И. Собољевског (Мареш 1964: 21):

II

Eiusdem carminis textus secundum A. I. Sobolevskii editionem  
(v. § 10)

а. азъ есмь свѣтъ въ свѣтѣ миру  
б. богъ прѣжде въ свѣтѣ вѣкъ  
в. вѣжду въ свѣтѣ тиннѣ чловѣчьскѣ  
г. глаголю же вамъ сыномъ чловѣчьскимъ  
д. добро естъ вѣрѣющихъ въ мене мое  
е. естъ грѣхъ мой на грѣшницѣхъ  
ж. жизнь есмь въ свѣтѣ миру  
з. сло законопрѣступникомъ  
и. земля же подножје ногама моима  
й. нже естъ прѣстоль мой на небесѣхъ  
к. иного бога нѣсть развѣкъ мени  
л. како съвѣщаше на ме за свѣтъ  
м. людѣ мой законопрѣступни  
н. мыслаше на ме зла възъ блага  
о. на крестѣ пропеше ме  
п. оцта и жальчи напоише ме  
р. праведнаго сына кожда  
с. разделише ризы мое себе и џ одежди мои  
т. стѣдно грѣхъ съдѣвающе  
у. тръновень вѣнцъ въложише на главу мою  
ф. џмн пилать рѣче рече чиста есмь отъ крове праведнаго  
х. джеор(с)кѣю горѣ свѣтомъ облисташаго  
ц. хотѣхъ спасена въси прѣтрѣхъ  
ч. отъ неправедныхъ безаконникъ  
ш. фарисеи възъпнише възми възми расп(н)и его  
щ. царьскы подписѣе скокождене  
щ. чистинъ вась прикодѣ своему отъцу  
щ. штана вѣсовьскааго освобождѣ вась  
щ. щедротами своего чловѣколюбѣа  
ѣ. маринъ сынъ есмь  
ш. маринъ сынъ адама і еевы освобождѣ  
ю. нюда апостола прѣдаетъ ма  
ю. естъ христосъ създатель вышнимъ и нижнимъ  
ѣ. кенкариотъ прѣдастъ ме

21

Прилог 2:

Текст намењен усвајању азбучног низа, који је у свом делу *Кнежевина Србија* заблежио Милан Ђ. Милићевић у Ужичком округу (Милићевић 1878: 591):

Аз Боже! Види гавране доле! Е ли жив? Зна Иван Костић. Лазар мисли нама оно поклонити. Рече Стеван тугор Урошу: Хвала хришћанској, цркви чачанској, шабачкој: јер (је) јунак Јанко Ћирић (и) Ђорђе Цацић.<sup>9</sup>

### Прилог 3:

Народна (фолклорна) песма за учење узбучног реда у једном од данашњих званично одобрених српских буквара (Богавац – Бојовић – Андрић 2004: 77):

АЗБУКА (Народна умотворина)

Аој / Брате / Видоје / Гледај / Доле / Ђердане / Ено / Жене / Змајеве / Испод / Јеле / Кривуље / Лепо / Људи / Маштали / Нашу / Њиву / Орале / Петар / Рече / Станоју / Тражи / Ћерку / Убаву / Фина / Храна / Царева / Чиста / Цада / Широка

### Прилог 4:

Песма Драгана Лукића у читанци за први разред (Вучковић 1996: 74):

Драган Лукић: СЛОВАРИЦА

А – на ногама стоји / Б – уме да броји / В – кола буче / Г – гугуче / Д – доноси дан / Ђ – ђурђевак  
 ран / Е – крије се у лету ласте / Ж – у житу расте / З – у звону звони / И – на игру гони /  
 Ј – једрењаком једри светом / К – је увек са качкетом / Л – лије олово / Љ – љуљашку љуља /  
 М – мамино слово / Н – свеску најврља / Њ – њушкицу има / О – обруч котрља / П – је с пекарима /  
 Р – радост доноси / С – сија у роси / Т – из топа туче / Ћ – је с медом ћупче / У – за уво вуче / Ф – је  
 фењер / Х – снагом се хвали / Ц – цртај, за то имаш дара / Ч – Чича Ницу оцачара / Џ – живи у џепу /  
 Ш – је час у школи / а час је на шлепу / словарици нашој / увек на репу.

<sup>9</sup> Фонеме (графеме) из азбуке Вука Стеф. Караџића додата су накнадно ван азбучног реда.